

ครูช่างศิลปหัตถกรรม

นางสาวทองใบ เอี่ยมประไพ
ประเภทเครื่องทอ (ผ้าทอสีเข้)
จังหวัดสระบุรี

“ความภาคภูมิใจที่สุดคือเห็นคนชอบผลงานของเรา
เห็นคนมาซื้อผ้าทอที่เราตั้งใจทำ
ที่มากกว่านั้นคือการได้รักษามรดกทางภูมิปัญญา
ที่สืบทอดมาจากปู่ย่าตายาย
และได้เผยแพร่ความรู้ของคนไทยให้กับคนไทย”

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา

นางสาวทองใบ เอี่ยมประไพ เด็บโตมาในครอบครัวเกษตรกร ที่ใช้เวลาว่างหลังจากดูแลเกี่ยวกับทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน ได้เห็นคุณยาย คุณแม่และคนในชุมชนทอผ้าแจกจ่ายเป็นของขวัญให้กับญาติมิตร ทำให้นางสาวทองใบได้ซึมซับงานทอผ้ามาตั้งแต่วัยเยาว์ โดยเฉพาะการทอ “ผ้าทอสีเขา” เอกลักษณ์ที่โดดเด่นที่มีมาแต่โบราณของชาวไทยวน โดยเริ่มทอผ้าผืนแรกเมื่ออายุ 15 ปี โดยทอเป็นผ้าคลุมไหล่สายสั้น จากนั้นจึงได้เริ่มเรียนรู้การทอผ้าสีเขาต่อจากคุณแม่ และได้เริ่มเก็บสะสมผ้าทอสีเขาที่ได้รับเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษและจากที่ได้ทอขึ้นเอง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการนำมาเป็นต้นแบบเพื่อสร้างสรรค์ชิ้นงานผ้าทอสีเขาไทยวนในเวลาต่อมา เมื่อเติบโตขึ้นนางสาวทองใบ ได้ตัดสินใจละทิ้งบ้านเกิดเพื่อเข้ามาทำงานทอผ้าในกรุงเทพมหานครเป็นเวลา 10 ปี เมื่อดังคราวอ้อมตัวจึงคิดกลับบ้านเกิดเพื่อสานต่องานผ้าทอสีเขาไทยวนให้กลับมามีชีวิตขึ้นอีกครั้ง โดยได้นำผ้าผืนเก่าๆ ที่สะสมไว้มาเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์งาน รวบรวมช่างฝีมือทอผ้าไทยวนในท้องถิ่นและก่อตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าพื้นเมืองตำบลท่าช้าง ขึ้นเพื่อเป็นแหล่งผลิตผ้าทอสีเขามาจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันนางสาวทองใบ ยังคงทอผ้าทอสีเขาด้วยตนเองทุกชิ้นตอนและทำอย่างต่อเนื่อง โดยยังคงอนุรักษ์กระบวนการทำงานด้วยวิธีดั้งเดิมเอาไว้ไม่เปลี่ยนแปลง เนื่องจากมีความตั้งใจที่จะสืบทอดและเผยแพร่งานผ้าทอสีเขาอันเป็นเอกลักษณ์ให้แก่คนในชุมชน ตลอดจนนักเรียน นักศึกษาและผู้ที่มีความสนใจงานผ้าทอสีเขา ซึ่งปัจจุบันยังคงถ่ายทอดความรู้มาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่า 10 ปี

“ผ้าทอสีเขา” หรือ ผ้าสีตะกอ ถือเป็นผ้าทอมือที่มีมาแต่โบราณดั้งเดิมของชาวไทยวน จังหวัดสระบุรี ที่มีลักษณะและเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะตัว ด้วยกรรมวิธีในการผลิตที่คงความละเอียด เพื่อให้ได้ลวดลายที่สวยงามจนออกมาเป็น “ผ้าทอสีเขา” ที่มีสีสันและลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากผ้าทอไทยวนจังหวัดอื่นๆ เอกลักษณ์ที่โดดเด่นที่มีมาแต่โบราณคือการใช้สีและฟืมสองเขา ต่อมาจึงมีการคิดค้นพัฒนาเพื่อให้ผ้ามีความหนาขึ้น จึงเพิ่มฟืมเป็นสี่เขาดังชื่อเรียกในปัจจุบัน “ผ้าทอสีเขา” และยังคงกลืนอายุทางวัฒนธรรมของชาวไทยวน เสาให้นับจนถึงปัจจุบัน

ผ้าทอสีเขา

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะฝีมือเชิงช่าง

ผ้าทอสีเขไทยวนแบบโบราณ มีลักษณะที่แสดงเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม คือ ลายไล่ปลาไหล สร้างสรรค์ลวดลายโดยการเหยียบตะกอสีอันสลับกันไปมา ทำให้เกิดเป็นลวดลายสลับทับซ้อนสะท้อนถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาหลายร้อยปี

อุปกรณ์สำคัญในการทอผ้าทอสีเขไทยวน เสาให้ มีชื่อเรียกที่แตกต่างกัน ชาวไทยวนจะเรียกว่า “เขา” ภาคกลางจะเรียกว่า “ตะกอล” เป็นเครื่องมือในการจัดชุดเส้นด้ายยืนให้เป็นกลุ่ม เพื่อให้สอดด้ายเส้นพุ่งเข้าไปได้อย่างเป็นระบบ เป็นการเก็บลวดลายที่ต้องการจะทอไว้ การผูกเขา (ตะกอล) สร้างให้ผ้ามีความสวยงามขึ้นตามความละเอียดของจำนวนเขา (ตะกอล) เขายิ่งมากยิ่งทอยากมากขึ้น เช่น ผ้าสองเขา (ลายขัดธรรมดา) ไม่สามารถสร้างสรรค์ลายได้หากไม่ใช้เทคนิคอื่นช่วย ส่วนผ้าสีเขสามารถทำลายยกดอกได้ เช่น ลายดอกพิกุล ลายตาไก่ และลายไล่ปลาไหล ซึ่งมีความสวยงามและมีกรรมวิธีที่ซับซ้อนกว่า การทอผ้าสีเขจึงต้องอาศัยความชำนาญ ความประณีต และทักษะขั้นสูงของช่างทอ จึงจะสามารถสร้างสรรค์ผ้าให้ออกมาสวยงามได้

นอกจากลวดลายแล้ว การสร้างสรรค์งานยังต้องควบคุมคุณภาพเรื่องการใช้สี โทนสีที่ใช้จะเน้นสีเอกลักษณ์ของชาวไทยวน เสาให้ จังหวัดสระบุรี คือ สีดำและสีแดง ปัจจุบันมีการเพิ่มสีอื่นให้หลากหลายยิ่งขึ้น โดยใช้ สีเขียว สีแดง สีเหลือง รวมทั้งสีโทนอ่อนที่ได้รับความนิยมมาก ฝีมือการทอผ้าของนางสาวทองใบ เป็นที่เลื่องลือถึงความชำนาญในการทอผ้าสีเขได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉลี่ยผ้า 1 ผืน จะใช้เวลาในการทอเพียง 2 วันเท่านั้น ทั้งนี้ระยะเวลาจะขึ้นอยู่กับความยาวของผ้าด้วย

ถุงย่ามไทยวนเสาให้ (ผ้าทอสีเข)

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

เอกลักษณ์ “ผ้าทอไทยวนสีเข้” หรือ ผ้าทอสีตะกอม ที่โดดเด่น นิยมทอเป็นผ้าชิ้น ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว ผ้าคลุมไหล่และนำมาตัดเย็บเป็นถุงย่าม เพิ่มรายละเอียดด้วยฟู่ห้อยด้านชายผ้าเข้าไปเพื่อความสวยงามมากยิ่งขึ้น ลวดลายที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ถือเป็นลายเอกลักษณ์ คือ “ลายไล่ปลาไหล” เป็นการทอสลับสีขาวและสีแดงลงบนตัวผ้า ลักษณะลวดลายตรงยาว เส้นเล็ก สลับกับผ้าพื้นสีเขียวหรือสีแดง

ความโดดเด่นของผ้าทอสีเข้อีกประการหนึ่งคือ “สีลัน” ที่เป็นเอกลักษณ์ นางสาวทองใบยังคงรักษาการใช้สีตามแบบฉบับผ้าไทยวนเส้าให้โบราณ คือ เน้นใช้สีแดง สีเขียว สีเหลืองและสีน้ำเงินเป็นหลัก อาจมีการนำโทนสีอื่นมาผสมเล็กน้อยเพื่อเพิ่มความน่าสนใจโดยคำนึงถึงกรอบเอกลักษณ์เดิมไม่ให้ผิดเพี้ยนไปมากนัก

ผ้าทอสีเข้ของชาวไทยวนในจังหวัดสระบุรี จะมีลวดลายที่เหมือนกัน คือ ประกอบด้วย “ลายไล่ปลาไหล” และลายที่เกิดจากเทคนิคการทออย่าง “ลายดอกพิกุล” ที่เป็นลายขนาดเล็ก ซ่อนอยู่บริเวณแถบของสีต่างๆ บนผืนผ้า ลายดอกพิกุลฝีมือนางสาวทองใบมีความแตกต่างจากดอกพิกุลแหล่งอื่นด้วยโครงสร้างของดอกที่มีความโค้งมนได้รูป ผู้พบเห็นจะทราบได้ทันทีว่าเป็นลวดลายของผ้าทอสีเข้ไทยวน เส้าให้ ด้วยเหตุนี้ “ลายดอกพิกุล” จึงนับเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นและมีเฉพาะในอำเภอเส้าให้ จังหวัดสระบุรี เท่านั้น

ผ้าทอสีเข้ ลายดอกพิกุล

ผ้าทอสีเข้ ลายไล่ปลาไหล

ถุงย่ามไทยวนเส้าให้ (ผ้าทอสีเข้)

การถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาผลงาน

ในปัจจุบันผ้าทอสีเขมามีคนทอน้อยลงเรื่อยๆ นางสาวทองใบจึงอยากจะอนุรักษ์และเผยแพร่ งานหัตถกรรมผ้าทอสีเขา ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่ จึงได้ชักชวนคนรุ่นใหม่ในชุมชนมาฝึกทอผ้าสีเขา โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เมื่อสำเร็จเป็นชิ้นงานก็นำไปขายได้ ทำให้เกิดรายได้เสริมแก่เด็กๆ ในชุมชน โดยเฉพาะผ้าคลุมไหล่ที่ขายดีจนทำให้หลายคนหันมาสนใจที่จะฝึกฝน เรียนรู้การทอผ้าสีเขามากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเป็นไปตามเจตนาของนางสาวทองใบที่ต้องการอนุรักษ์ผ้าทอสีเขา เพราะมีแนวคิดที่ว่าวันใดที่ตนสิ้นลมหายใจ ศิลปะแขนงนี้ก็ควรจะอยู่คู่ชุมชนไทยวนแห่งนี้สืบไป

ในด้านการพัฒนาผลงาน นางสาวทองใบได้นำผ้าทอสีเขามาสร้างสรรค์เป็นของใช้ เช่น ผ้าห่ม ผ้าเช็ดหน้า กระเป๋าต่างค์ ผ้าเช็ดตัว เป็นต้น ซึ่งได้ต่อยอดมาจากผ้าชิ้นและยังได้เพิ่มรายละเอียดของชิ้นงานด้วยการทำฟู่ห้อยตรงชายผ้าเพื่อเพิ่มความแปลกใหม่และทันสมัยมากขึ้น มีการเพิ่มสีสันด้วยเพื่อให้ผ้าทอมีสีสันที่หลากหลายและยังตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคได้มากยิ่งขึ้น จากสีดำ สีแดง สีเขียว พัฒนาเป็นสีม่วงสด สีชมพู สีนํ้าเงิน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการดัดแปลงผ้าสีเขาให้สามารถนำผ้าไปตัดเสื้อ ตัดกระโปรง เป็นผ้าคลุมตู้เย็น ทู๊ว ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

นอกจากนี้ นางสาวทองใบยังได้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ตำบลท่าช้าง เพื่อให้เป็นศูนย์รวมของช่างผู้มีฝีมือทางด้านทอผ้าสีเขา และเผยแพร่ให้กับผู้ที่สนใจ ซึ่งมีคนเดินทางเข้ามาเรียนรู้การทอผ้าสีเขาในกลุ่มอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลากว่า 10 ปี เป็นการพลิกฟื้นวิถีชีวิตของชาวไทยวนที่สืบทอดกันมาถึง 5 ชั่วคน หรือกว่า 200 ปี ฟื้นฟูเพื่อนำพาเสน่ห์ คุณค่าแห่งโยนกเชียงแสน ให้กลับมาเป็นที่รู้จักอีกครั้ง

ผ้าคลุมไหล่ทอสีเขา